

Formování identity, komemorace a výuka historie

Identity Formation, Commemoration and History Education

Alan McCully

Abstrakt

Tento úvodní příspěvek se věnuje spojitosti mezi vnímáním identity u mladých lidí a jejich pochopením historie. Zkoumá výzvy ohledně připomínání a komemorace historie, kontroverzní události, ale také potenciální příležitosti pro reimaginaci minulosti způsoby, které mohou přispět k lepšímu vzájemnému porozumění v rozdělených společnostech. S využitím irské Dekády staletých výročí (2012–2022) a událostí z let 1912–1922, které vedly k rozdělení a utváření moderního Irska, představuje příspěvek koncept etického připomínání a detaily toho, jak tento koncept posílil reakci občanské společnosti na sérii výročí. Jako příklad článek nastiňuje, jak byly principy etického připomínání uplatněny při vytvoření on-line zdroje pro školy, který byl navržen za účelem, aby bylo mladým lidem umožněno zaujmout kritický a informovaný postoj ke komemoračním aktům, s nimiž se setkávají ve svých komunitách. Na závěr studie obhajuje užítí orální historie a komunitní angažovanosti jakožto zásadních způsobů, jak se vyjádřit k nedávné emotivní minulosti.

Abstract

This introduction explores the connections between young people's sense of identity and their understanding of the historical past. It examines the challenges of remembering and commemorating past, contentious events but also the potential opportunities to reimagine the past in ways that can contribute to deeper mutual understanding in contested societies. Using Ireland's Decade of Centenaries 2012–2022, the events from 1912 to 1922 which led to partition and the shaping of modern Ireland, it introduces the concept of *ethical remembering* and details how this has underpinned civil society's response to the series of anniversaries. As an example, it outlines how ethical remembering principles were applied to develop an online resource for schools, designed to enable young people to take a critical and informed perspective towards commemorations

they encounter in their communities. Finally, it advocates the use of oral history and community engagement as important ways of addressing the recent, emotive past.

Klíčová slova

komemorace – identita – výuka historie – etické připomínání – orální historie

Key Words

Commemoration – Identity – History Teaching – Ethical Remembering – Oral History

Návštěvě královny Alžběty v Dublinu v květnu 2011 je přikládán obzvláštní význam. Spolu s tehdejší irskou prezidentkou Mary McAleeseovou, od narození severoirskou katoličkou, si královna Alžběta připomněla ty, kteří byli popraveni při Velikonočním povstání roku 1916 za boj proti britské nadvládě, a Iry ze severu i jihu, kteří padli za Británii v první světové válce. Bylo to vizuální a symbolické zpodobnění vzájemného respektu. Je možné, že tato událost se ukáže být mezníkem v připomínání politických událostí na irském ostrově. Nepochybně šlo o důležitý moment určující celkovou atmosféru toho, co následovalo v několika dalších letech. Ohlas této události je v centru pozornosti studie.

Komemorace v rozdělených společnostech

Zejména ve společnostech zasažených konfliktem jsou akty komemorace potenciálně nebezpečné. Představují jiskry, které mohou zažehnout skryté napětí tehdy, když je jeden či druhý protagonista využije pro kulturní a politické účely. Přispívají tak k udržování nejednoty.¹ Zjednodušeně řečeno, pro nacionalistickou stranu v Irsku jsou těmito narativy sedm set let britského útlaku a nedořešená otázka přetrvávajícího rozdělení irského ostrova; v případě unionistů v Severním Irsku jde o vztah k britskému dědictví a odpor vůči trvalé, často násilné hrozbě náboženského a kulturního nátlaku směřujícího ke sjednocení Irska. U těch, kteří zastávají zmíněné pozice, je identita vnímána jako neměnná a společné setkání za účelem připomenutí si vítězství či utrpení je využíváno pro posílení

soudružnosti. Jakákoliv reflexe možných negativních důsledků takového projevu je považována za slabost.

V literatuře o výuce historie je vliv hlavních narativů rozhodně uznáván, byť často jsou příliš snadno připisovány pouze dominantní politické skupině, která uplatňuje svou moc na systém, školní osnovy a učebnice, aby tak přenesla svou nacionální ideologii na svůj národ. Vliv společnosti je v utváření historického vědomí rovněž významný. Ilustruje to Wertschova teorie přivlastnění a odporu vůči dominantnímu narativu státu.² V závislosti na tom, zda kolektivní paměť v rámci komunit a rodin výrazně souzní, či je v rozporu s oficiálním narativem, může síla v komunitě založené komemorace buď upevnit vliv státu, nebo mu odolávat. Je tomu tak zejména tam, kde vedle sebe existují skupiny v latentním nepřátelství, hrozí absence širšího historického kontextu a přímočaré nekritické interpretace a identifikace minulých událostí jsou nahlíženy buď jako „jejich“, nebo „naše“.

Historické komemorace tím pádem představují pro rozdělené společnosti obavy i výzvu. Například u Severního Irska historikové tvrdí, že padesáté připomenutí Velikonočního povstání nacionalisty roku 1966 napomohlo k vyvolání napětí, které přispělo k následnému třicetiletému období vražedného násilí.³

Komemorace a společné blaho

Historické komemorace nemohou být jednoduše potlačeny, a když už k tomu dojde, přesunou se do ilegality a mohou se stát účinnými prostředky odporu. Měl by se stát snažit je omezit či zprostředkovat, aby získal kontrolu nad jejich vlivem? Nebo mají být zpřístupněny rozsáhlému veřejnému dohledu, aby byly předmětem vyjednávání a rovněž se stanou diskurzivními a potenciálně transformačními, čímž pozitivně ovlivní vztahy napříč skupinami a posunou společnost od negativního míru k pozitivnímu?⁴

Výzkum naznačuje, že proces historického učení je více absorbující, než jak tvrdí model „přivlastnění / odpor“. Lépe řečeno, v tomto procesu

² J. WERTSCH, *Voices of collective remembering*, s. 40–46.

³ Jonathan BARDON, *A History of Ulster*, Belfast 1992.

⁴ Johan GALTUNG, *Peace: research, education, action – Essays in peace research*, Copenhagen 1975.

¹ James WERTSCH, *Voices of collective remembering*, New York 2002, s. 40–46.

se mladí lidé dozvídají o historii z řady zdrojů, ať už se jedná o rodinu, společenství, televizi, filmy, literaturu, historické památky a taktéž školní učebnu.⁵ Seixas přijímá historické vědomí jakožto „oblast, v níž se prolínají společná paměť, psaní historie a další způsoby utváření obrazů minulosti ve veřejné mysli“.⁶ Naše historické vědomí je směsí úplnosti našeho formálního a neformálního učení. Co je klíčové – toto vědomí nemusí být neměnné a selektivní v důsledku předurčení naší identitou a původem. Za vhodných podmínek se tudíž mohou jednotlivci zapojit do reflexivní debaty.

Vycházím zde ze svých pozitivních zkušeností v roli učitele dějepisu a badatele. Při práci s Keithem Bartonem v Severním Irsku, kde si výuka dějepisu v reakci na konflikt osvojila zprostředkující roli zahrnující kritické kladení otázek, jsme zpozorovali, že mladí lidé si cení historie, s níž se seznámili ve škole, poněvadž jim umožnila přístup k „oběma stranám“ příběhu. To však nebyl jejich jediný zdroj znalostí o minulosti. Zjistili jsme, že jsou součástí Bakhtinovy myšlenky „vnitřně přesvědčujícího diskurzu“;⁷ mladí lidé se potýkali s odlišnými pohledy získanými z různých zdrojů svého učení a to je vedlo ke zpochybňování přijímaných jistot, s kterými se střetávali v každodenním životě. Bylo sice nepravděpodobné, že by se vzdálili od své obecné, pro komunitu typické orientace, avšak existovaly důkazy, že přehodnocují své chápání a dosahují vlastních stanovisek.⁸ Lederach hovoří o mírotvorném počátku, kdy ke změně dochází v jednotlivcích, načež se na scéně ukáže rozhodující množství lidí, které zapůsobí jako katalyzátor pro společenskou změnu.⁹ Mohlo by být toto kritické myšlení, pěstované v hodinách dějepisu, přeneseno na širší společnost, když se účastní komemorativních aktů? Než se k této otázce dostaneme, zohlední tato studie širší společenskou účast na komemoracích.

Etické a sdílené vzpomínání

Před deseti lety, kdy byl mír křehkým konceptem (jako je tomu ostatně doposud, 21 let po podepsání Belfastské / Velkopáteční dohody), čelil sever a jih Irska vyhlídce, že v následující dekádě proběhnou kontroverzní výročí. Období let 1912–1922 zahrnovalo sled klíčových událostí, které vedly k rozdělení a vytvořily moderní Irsko – ozbrojený odpor unionistů vůči *Home Rule* („vlastní vláda“) pro Irsko, irská role v první světové válce, nacionalistické Velikonoční povstání z roku 1916 následované válkou za nezávislost proti Britům, jež vedla k rozdělení, a poté irská občanská válka. Ve všech případech jde o citlivé záležitosti, u kterých, v případě nulového vyjednávání, bylo možno předpokládat, že budou připomínány zaujatou optikou soudobého politického rozkolu s rizikem konfrontace uvnitř komunity.

Jak v Severním Irsku, tak v Irské republice bylo známo, že to, jak bude na „Desetiletí staletých výročí“ (*Decade of Centenaries*) vzpomínáno a jak bude připomínáno, bude vyžadovat pečlivou organizaci, aby si historické události nepřivlastnili lidé toužící po politickém vlivu, ba dokonce po destabilizaci mírového procesu.

V Irské republice byla ustavena vládou řízená komise se širokým zastoupením, čímž měla být zajištěna inkluзивita a nasměrování komemorace kupředu.¹⁰ V Severním Irsku nebyly politické strany zastoupené ve vládě schopny o takové shodě uvažovat. Namísto toho přijala výzvu občanská společnost, která si byla hluboce vědoma pravděpodobných neblahých důsledků, nebude-li prázdný prostor zaplněn. Práce byla koordinována prostřednictvím statutárního orgánu nezávislého na vládě – the Northern Ireland Community Relations Council (CRC), jež byla financována z britského fondu National Lottery.¹¹

CRC od počátku usilovala o určení souboru principů, které by zformulovaly, jakým způsobem se mají realizovat komemorativní akty. Pouze ti,

⁵ Keith BARTON – Linda LEVSTIK, *Teaching History for the Common Good*, Mahwah NJ, 2004, s. 12–17.

⁶ Peter SEIXAS (ed.), *Theorizing Historical Consciousness*, Toronto 2006, s. 10.

⁷ Mikhail BAKHTIN, *The dialogic imagination: Four essays*, Austin 1982.

⁸ Keith BARTON – Alan McCULLY, *History, Identity and the School History Curriculum in Northern Ireland: An Empirical Study of Secondary Students' Ideas and Perspectives*, *Journal of Curriculum Studies* 1, 2005, s. 85–116; *You can form your own point of view: Internally persuasive discourse in Northern Ireland Students' encounters with History*, *Teachers' College Record* 1, 2010, s. 142–181.

⁹ Jean-Paul LEDERACH, *Preparing for Peace: Conflict Transformation Across Cultures*, Syracuse 1996.

¹⁰ DEPARTMENT OF CULTURE AND HERITAGE AND THE GAELTACHTA, *Decade of Centenaries*, [online], [citováno dne: 10. 8. 2019]. Dostupné z: www.chg/about/special-initiatives/commemorations/decade-ofcentenaries/ a www.decadeofcentenaries.com.

¹¹ COMMUNITY RELATIONS COUNCIL, *Remembering the Future – Decade of Anniversaries*, [online] 2011, [citováno dne: 8. 10. 2019]. Dostupné z: <https://www.community-relations.org.uk/decade-centenaries>.

jež tento soubor akceptují, měli mít nárok na financování. Tento proces se zakládal na konceptu etického a sdíleného připomínání (*Ethical and Shared Remembering*),¹² vystavěného na následujících pěti elementech:

1. Připomínání v kontextu – pochopení okolností doby, kdy se události odehrály za účelem lepšího porozumění tomu, proč lidé jednali tak, jak jednali. Jakákoliv komemorace musí zohlednit „minulost jako jiný svět“ a odehrávat se mimo soudobé politické pózy a přetvařování.
2. Připomínání celku – uznání vzájemného propojení mezi událostmi a uznání faktu, že dějiny nemohou být škatulkovány jako „naše“ a „jejich“. Je tudíž potřeba smířit se s tím, že tento proces bude občas přinášet nepřijemnosti.
3. Připomínání budoucnosti – nehledě na to, z jaké politické perspektivy se ke komemoraci přistupuje, by měli účastníci sdílet vizi společnosti, která směřuje k sociální spravedlnosti, rovnosti a usmíření vztahů.
4. Etické připomínání – nesmí se jednat o slavení či odsouzení. Nemělo by jít o hledání viníka. Vyžaduje to „velkorysost a ohleduplnost“ a otevřené a kritické myšlení. Ať už byl historický výsledek jakýkoliv, měla by být zohledněna role brutálního násilí a také jeho zničující důsledky.
5. Společné připomínání – uznání, že existuje spousta narativů, že historická pravda je dočasná a poskytuje materiál pro kritický diskurz.

Musí zde být ochota naslouchat narativům ostatních, protože „*společná procházka našimi historiemi je možná jedinou cestou ke svobodě*“.¹³

Aby CRC pomohlo různým skupinám dodržovat tyto principy v rámci plánování, přetavilo je v následující praktické poučení, jak postupovat:

- Začněte od historických faktů.
- Rozpoznejte dopady a důsledky toho, co se odehrálo.
- Pochopte, že existují odlišné pohledy a interpretace.
- Ukažte, jak společenské akce a aktivity mohou prohloubit pochopení daného období.

¹² COMMUNITY RELATIONS COUNCIL, *Remembering the Future – Decade of Anniversaries, Discussion Paper*, [online] 2011, [citováno dne: 8. 8. 2019]. Dostupné z: <https://www.community-relations.org.uk/sites/crc/files/media-files/Remembering%20the%20future%20discussion%20paper.pdf>.

¹³ Viz Johnston McMASTER, *Ethical and Shared Remembering: Commemoration in a New Context, Remembering a Decade of Change and Violence in Ireland 1912–22*, Derry-London-derry 2012, s. 9.

- Vše má být viděno v kontextu „inkluzivní a akceptující společnosti“.¹⁴

Po sedmi letech, co Dekáda staletých výročí trvá, si může uplatnění etického vzpomínání připsat jistý úspěch a poskytuje vědomosti těm, kteří se zapojují do kolektivní komemorace v rozdělených společnostech.¹⁵ Co je důležité, navzdory potenciálu některých výročí zvýšit míru společenského napětí (například zformování Sboru ulsterských dobrovolníků či Velikonoční povstání), z mnoha aktů historické komemorace, jež se v průběhu Dekády konaly, zatím nevzešly žádné vážnější násilnosti. Projevila se převážně zdrženlivost, a jak plynul čas, v souvislosti s klíčovými událostmi chyběla míra vítězoslavného chování, jaká byla běžná dříve, když se komemorace konaly v rámci oddělených oblastí, přičemž tehdy dominovala identitární politika. Vnější financování a podpora navíc vedly k inovativním formám připomínání: například použitím divadla a tvůrčího umění a s podporou multimediální prezentace ze strany BBC a jiných prostředků. Zásadní je skutečnost, že CRC může poukázat na významné příklady účasti napříč komunitami a dialogu o událostech, které by v minulosti bývaly doménou buď unionistů, nebo nacionalistů.¹⁶

Důležitým katalyzátorem byla v tomto ohledu identifikace společné historické zkušenosti, a to v rámci komunit, napříč komunitami i napříč irským ostrovem. Ti, kdo propagovali otevřenější a inkluzivnější přístup k připomínání, dávali pozor, aby se zaměřili na hnutí a události Dekády, v nichž Irové všech původů mohli najít styčnou plochu, a stejně tak i výročí považovaným za sporná. Obzvláště léta 1912–1919 byla obdobím snah labouristického hnutí na ostrově, což zahrnovalo stávkový značný rozsah a zastavování provozů, v nichž protestantští a katoličtí dělníci často

¹⁴ COMMUNITY RELATIONS COUNCIL, Discussion Paper, [online] 2011, [citováno dne: 8. 8. 2019]. Dostupné z: <https://www.community-relations.org.uk/sites/crc/files/media-files/Remembering%20the%20future%20discussion%20paper.pdf>.

¹⁵ COMMUNITY RELATIONS COUNCIL, *Review of the Marking Centenaries Period and Future Challenges* [online], 2017 [citováno dne: 8. 8. 2019]. Dostupné z: https://www.community-relations.org.uk/sites/crc/files/media-files/CRC-Review%20Feb%202018_o.pdf.

¹⁶ COMMUNITY RELATIONS COUNCIL, *Decade of Anniversaries: Highlights of a Review of Decade of Centenaries* [online], 2017 [citováno dne: 8. 8. 2019]. Dostupné z: <https://www.community-relations.org.uk/sites/crc/files/CRC-Toolkit%20Summary%202018.pdf>.

nacházeli společný cíl. Obdobně boj za volební právo žen, a to v Irsku i Velké Británii, zahrnoval ženy všech vyznání i společenských tříd. Nadto napomohla kolektivnímu prožívání nápaditá změna představy, jak může být připomínána první světová válka, a takto byly zbudovány mosty, po nichž si jednotlivé skupiny navzájem pronikly do historického vědomí. Připomínka světových válek byla tradičně doménou unionistů navzdory tomu, jak k britskému válečnému úsilí v letech 1914–1918 (a vlastně i v období 1939–1945) zásadně přispělo nacionalistické, katolické Irsko. Kolektivní rozpaky nacionalistů ohledně uznání této skutečnosti rostly od okamžiku rozdělení ostrova a byly posíleny přítomností britských vojáků v irských ulicích po roce 1969 během „Problémů“ (*The Troubles*) v Severním Irsku. Setkání hlav obou zainteresovaných států, britské královny a irské prezidentky, v roce 2011 nastavilo pozitivní atmosféru. V kombinaci s mírumilovnějším prostředím po dosažení dohody a podporou ze strany občanské společnosti došlo k nalezení prostoru, v němž unionisté snadněji uznávají roli sehranou nacionalisty ve válce a nacionalisté znovuobjevili aspekty své rodinné a komunitní minulosti, která byla dlouho pohřbena.

Prozkoumávání sdílených zkušeností tedy napomohlo kultuře sdíleného vzpomínání v rozvoji. Musíme být samozřejmě obezřetní, abychom vliv konceptu etického připomínání nepřecenili. Ne všechny aktivity spjaté s komemorací se domáhaly podpory ze strany CRC, případně od zmíněné iniciativy finance neobdržely. Má vlastní práce, v kontextu formálního vzdělávání, prokazuje pokračující moc zaujaté „pouliční“ historie a její odolnost vůči racionální historické argumentaci.¹⁷ Oblíbené mýty zůstávají silné, ale ve společnosti nyní existuje větší povědomí o důležitosti historických důkazů a případném zneužití dějin. Je vlastně možné, že největší výzvy Dekády mají teprve přijít. Roky 1919–1921, vedoucí k rozdělení, byly v irských dějinách velmi krvavým obdobím, pro něž se staly typickými sektářské vraždy a útlak ze strany státu. Je pravděpodobné, že emoce budou dále umocněny vrstvicím se napětím ohledně Brexitu a dějinnou náhodou, že jsme nyní svědky nového cyklu padesátiletých výročí připomínajících relativně nedávné *The Troubles*.

Role výuky historie

Po zohlednění širších společenských trendů se ptáme, jaká je role škol v procesu připomínání.

K našemu zklamání formální vzdělávání v Severním Irsku na sebe připomínáním Dekády příliš neupozornilo. To kontrastuje s Irskou republikou, kde oficiální povolení odboru vzdělávání (Department of Education) zajistilo, že se školy nadšeně – a kriticky – zúčastnily komemorativních akcí, zejména těch týkajících se povstání z roku 1916.¹⁸ Na severu zastínila školní aktivity práce v rámci komunity. Je to částečně způsobeno neschopností vlády, fungující na principu rozdělení moci, dohodnout se na jakémkoliv formálním programu. Zároveň ale tato skutečnost reflektuje tendenci škol v konzervativním vzdělávacím systému, rozděleném dle náboženských kritérií, vyhnout se kontroverzím ze strachu, že by školy mohly způsobit urážku bojovným hlasům ve svých vlastních komunitách. Zde je potřeba další výzkum, nicméně zprávy z médií naznačují, že pro některé školy bylo pohodlnější zabývat se událostmi v rámci vlastní komunity, a bylo méně pravděpodobné, že by se tyto instituce věnovaly pochopení komemorací spojených s druhou komunitou.

Nicméně tam, kde se myšlenka realizovala, projevila CRC zájem rozšířit svou činnost související s Dekádou do oblasti formálního vzdělávání. Představuji zde projekt, který CRC financovalo pod mým vedením – přípravu on-line zdroje nazvaného *A Decade of Anniversaries* sloužícího k použití ve školách.¹⁹

V rámci zkoumání specifických cílů a úkolů projektu je nejprve důležité zasadit jej do širšího kontextu vývoje ve výuce historie. Stejně jako ve zbytku Spojeného království bylo vyučování historie výrazně ovlivněno „novou historií“, která se objevila v Anglii v sedmdesátých letech. Díky ní se posunul důraz z povinnosti učit se množství znalostí na motivování mladých lidí, aby se v základech věnovali vědeckým postupům historické vědy,

¹⁸ DEPARTMENT OF CULTURE AND HERITAGE AND THE GAELTACHTA, *Decade of Centenaries*, [online], [citováno dne: 10. 8. 2019]. Dostupné z: www.decadeofcentenaries.com.

¹⁹ Alan McCULLY – Matthew JESS, *A Decade of Anniversaries – a resource for schools*, [online] 2015, [citováno dne: 9. 8. 2019]. Dostupné z: <http://www.creativecentenaries.org/resource/decade-anniversaries-schools-resource-university-ulster>.

¹⁷ Keith BARTON – Alan McCULLY, *Trying to see things differently: Northern Ireland Students' Struggle to Understand Alternative Historical Perspectives*, *Theory and Research in Social Education* 4, 2012, s. 371–471.

jak je praktikují akademici. Tak vzniklo postupem času v řadě států široké paradigma. S různými variacemi se v těchto zemích razí myšlenka, kladoucí důraz na konstruktivistickou filosofii, že racionální historické uvažování může být pěstováno prostřednictvím kladení otázek a pochopení klíčových historických konceptů, jakými jsou důkazy či změna v průběhu času. Co se Británie týče, prvotní zastánci pokládali za hlavní smysl oné myšlenky rozvoj kritičnosti v historickém bádání, a nikoliv přímé vyjadřování se k problémům soudobé společnosti. Progresivní pedagogové v Severním Irsku, jež čelili soupeřícím identitám a rostoucímu napětí, byli provizorním a diskurzivním konstruktem získávání znalostí skrze kritické otázky přitahováni, avšak zároveň rázně prohlašovali, že je nutno se postavit části společnosti, která se v rámci podněcování konfliktu dopouští nepochopení a zneužití dějin. Z toho důvodu dospěly severoirské školní osnovy dějepisu (*NI History Curriculum*) do podoby, kdy zahrnují jak vnější, společenské, tak i vnitřní, vědecké cíle.²⁰ Učitelé například nabádají, aby pomohli studentům vytvořit si spojitost mezi historickým výzkumem a jejich osobním vnímáním identity, přičemž mají studenti zkoumat, jak jsou dějiny využívány a zneužívány v komunitách a politice. V konečném důsledku, řečeno Körberovými slovy, má být studentům umožněno „uvažovat historicky za sebe samé, a tudíž reflektovat (a ujasnit si) svou osobní, a stejně tak i kolektivní historickou identitu“.²¹

Badatelé a teoretici, pracující v poslední době na poli vzdělání s jedním či druhým z těchto aspektů, historickým uvažováním studentů a jejich historickým vědomím, uznávají, jak je důležité studovat vztahy mezi nimi a sloučit je do jednotného modelu. Körber, v rámci zahrnutí historického vědomí do FURER modelu historického uvažování, toto vědomí posouvá ze „stavu myslí“ do „pozitivně působícího pochopení“ – „kompetence historicky uvažovat“, která zahrnuje to, jak historické interpretace ovlivňují přítomnost, a rovněž, jak jsou jí utvářeny.²² Na základě této definice tvrdí, že „historie je historií v plném významu jedině tehdy [...], pokud přináší jakoukoliv závažnost pro přítomnost“. V důsledku toho prohlašuje, že prostor

komemorační a vzpomínkové kultury musí být zahrnut do školní výuky historie.²³

Koncept „připomínání ve výuce“ (*Remembrance Education*) tak, jak je včleněn do učebního plánu v belgických Flandrech, byl zhodnocen van Nieuwenhuyssem a Wilsem.²⁴ Autoři schvalují opodstatněnost jeho studia, ale zkoumají také třecí plochy mezi ním a výukou historie. Spatřují v nich rozšíření debaty „vnější versus vnitřní“ v rámci samotné výuky historie a obracejí pozornost k rizikům prezentismu a hodnotících soudů, které opomíjejí historický kontext. Při postulování závěru, že „absolutní morální standardy a centrální role přítomnosti v *Remembrance Education* jsou příliš vzdáleny více historickému a kontextuálnímu uvažování výuky dějepisu“, obhajují přínos, který historie vytváří „jako předmět kritického historického bádání“ ve vztahu k připomínání v okamžiku, kdy diskuse s tímto připomínáním spojené vstupují do sféry soudobého občanského života.²⁵ Harris mluví o „nepohodlných spojeních“, když vymezuje vztah mezi výukou historie a občanstvím.²⁶ Ve své vlastní studii jsem se s tímto vztahem potýkal a souhlasím s Harrisem, že je třeba si více ujasnit vymezení jejich rolí při zkoumání vlivu minulosti na současnost.²⁷

Popravdě řečeno, při práci na on-line zdroji *The Decade of Centenaries* nebyla práce Körbera, van Nieuwenhuysse a Wilsle přímo vzata v potaz. Nahlíženo zpětně je však zmiňovaný projekt v souladu s mnoha jejich myšlenkami. On-line zdroj se zaměřuje na klíčové události Dekády, zejména na to, jaký měly dopad na jednu menší oblast, západní Belfast (území, které bylo tehdy i nyní obýváno protestanty a katolíky v převážně segregovaném bydlení a bylo náchylné k sektářskému násilí). Je navržen tak, aby fungoval na dvou úrovních. Tři z celkových pěti dílů rozdělují

²³ A. KÖRBER, *Historical consciousness, historical competencies – and beyond? Some conceptual development within German history didactics*, [online] s. 47, [citováno dne: 10. 8. 2019]. Dostupné z: nbn:de:0111-pedocs-108118.

²⁴ Karel van NIEUWENHUYSE – Kaat WILS, *Remembrance education between history teaching and citizenship education*, *Citizenship Teaching and Learning* 2, 2012.

²⁵ *Tamtéž*, s. 168.

²⁶ Richard HARRIS, *Citizenship and History: Uncomfortable Bedfellows*, in: *Debates in History Teaching*, Ian Davies (ed.), London 2011, s. 186–196.

²⁷ Alan McCULLY, *Teaching History and Educating for Citizenship: Allies or Uneasy Bedfellows in a Post-conflict Context?*, in: *Teaching and Learning Difficult Histories in International Contexts: a critical sociological approach*, Terrie Epstein – Carla Peck (eds.), New York 2018, s. 160–174.

²⁰ Viz John SLATER, *Teaching history in the New Europe*, London 1995, s. 125–126.

²¹ Andreas KÖRBER, *Historical consciousness, historical competencies – and beyond? Some conceptual development within German history didactics*, Frankfurt am Main 2015, [online], [citováno dne: 10. 8. 2019]. Dostupné z: nbn:de:0111-pedocs-108118.

²² *Tamtéž*, s. 12.

Dekádu chronologicky do tří období, 1912–1914, 1914–1918 a 1919–1922; jsou zde uplatněny vnitřní cíle pro historický výzkum. Další dva moduly, související s bořením mýtů a komemorací, se přesouvají k vnějším cílům tím, že požadují po studentech, aby se zabývali významem, jež tyto minulé události mají pro současnost (výukové materiály je možno zhlédnout využitím url odkazu v pozn. 19).

Díly 1–3 usilují o zahrnutí řádné historické vědy. Obsahují pečlivé historické tázání uspořádané kolem zjišťování, kritických dotazů, zkoumání pramenů a literatury, určení a kritického zkoumání odlišných výkladů. Zvláštní důraz je kladen na význam klíčových událostí, reakce na ně a prožívání oněch okamžiků místními lidmi všech sociálních, politických, kulturních a náboženských tradic. Ve snaze vyhnout se stereotypizaci společenských identit je ovšem pozornost věnována i zkušenostem jednotlivců, kteří smýšleli či jednali odlišně od převažujících postojů svých sousedů, čímž jsou zpochybňována stanoviska o jednoduše.

Současná relevance Dekády je zkoumána pomocí modulů o boření mýtů a komemoraci. Prvně jmenovaný využívá zábavný přístup ve stylu „takže vy si myslíte, že...“, přičemž zapojuje studenty interaktivním způsobem do aktivit pracujících s informováním pomocí důkazů. Účelem je zpochybňovat zažitá mýty vážící se ke sledovanému období a zastávané jak unionisty, tak nacionalisty, z nichž mnohé dnes mají v paměti velkou sílu komunit. Modul o komemoraci zkoumá, jak byly aspekty Dekády připomínány a proč se podoby, které na sebe připomínání bere, mohou časem měnit. Studenti se učí, jak byl charakter komemorací utvářen v závislosti na měnící se politické agendě a okolnostech; a proč si některé komunity připomínaly určité události bez problémů, zatímco jiné ne. Díky této činnosti si studenti uvědomují, jak kulturní a politická identita ovlivňuje volbu a jednání. Tím pádem, jsou-li studenty nabádáni k meta-kognitivnímu myšlení (Körberův meta-level), dospějí k přesvědčení, že jejich vlastní zázemí pomáhá utvářet, jak si vykládají (a připomínají) minulost. Velká část z toho je vyučována pomocí detailní případové studie opřené o důkazy, která se zabývá připomínkami padesátiletého výročí Velikonočního povstání. Studentům je představena simulace vyžadující rozhodování, která obsahuje problémy a dilema stojící před tehdejší unionistickou vládou Severního Irsku – právo na svobodu projevu a proti němu strach z občanských nepokojů – a dopady, jež měla konečná rozhodnutí na dvou jednotlivcích, unionistovi a nacionalistovi, kteří následně vešli ve

známost tím, že vstoupili do soupeřících polovojenských jednotek a stali se účastníky bojů během následných *The Troubles*.

Celkový záměr projektu *The Decade of Anniversaries* jde nad rámec pochození historie. Má za cíl vybavit mladé lidi – při jejich cestě komemorační Dekádou – znalostmi, kritickou všímavostí, odolností a schopností posoudit vhodnost komemoračních aktů, jejichž svědky jsou, a přispět do debaty ohledně toho, jak by tyto události měly být připomínány. V ideálním případě a v souladu s Van Nieuwenhuyssem a Witsem by měl být diskurz veden mimo učebnu, a to prostřednictvím části učebního plánu N1, nazvaného *Lokální a globální občanství (Global and Local Citizenship)*. Vidím zde tedy potenciál, aby byli mladí lidé připraveni účastnit se Dekády jako aktivní a informovaní občané. Materiály k Dekádě stále vyžadují systematické zhodnocení, ale pozorování učitelů a žáků v učebnách naznačuje, že zpochybnily a stimulovaly individuální i kolektivní způsoby uvažování. Do jaké míry jednotlivci přenášejí naučené do svých komunit a chování, je součástí rozsáhlejší badatelské výzvy, jež stojí před podporovateli sociálně řízené výuky historie.

Připomínání nedávné minulosti

Jak Dekáda postupuje, uplatnění konceptu etického a sdíleného připomínání je hodnoceno a zlepšováno.²⁸ Jeho efektivita bude nadále testována v následujících letech, jak se budeme blížit staletému výročí rozdělení Irsku a vzniku dvou oddělených států. Výuka má ovšem významnou úlohu zejména s ohledem na již naznačený fakt, že započnou padesátiletá výročí mnoha brutálních událostí spjatých s *The Troubles* (což bude trvat po období dalších třiceti let). Události Dekády, od nichž uplynulo sto let, již nikdo nepamatuje a běh času nabízí jistý odstup. Potýkání se s nedávnou minulostí přináší obtíže navíc v tom smyslu, že účastníci tehdejších událostí jsou naživu a nesou si v sobě vzpomínky na zvěrstva, křivdy a vnímanou absenci spravedlnosti. Není překvapením, že křehký politický systém v Severním Irsku zatím nedosáhl jakékoliv shody na mechanismu, jak se vyrovnat s odkazem nedávné minulosti, a toto je nadále jednou z hlavních

²⁸ COMMUNITY RELATIONS COUNCIL, *Review* [online].

překážek k politickému a sociálnímu zlepšení. V důsledku toho je občanská společnost zpravidla otřesena, když se izolovaně vynoří nová informace o jednom či druhém zvrstvu z minulosti spáchaném během *The Troubles*. Výsledkem jsou pak hry o hledání viníka namísto toho, aby zde byla společnost schopná vyrovnat se s odkazem minulosti v jeho úplnosti.

Učitelé pochopitelně namítají, že se od nich nemůže očekávat převzetí tohoto břemena, když se mu politici vyhýbají. Nicméně s postupujícím časem se objevují důkazy, že mladí lidé v Severním Irsku, kteří se narodili po Velkopáteční dohodě, nemají ohledně povahy konfliktu jasno a přinejmenším někteří vyjadřují netrpělivost nad částečným mlčením předchozích generací.²⁹ V pokonfliktních společnostech je „navrácení pravdy“ komplexním, multidisciplinárním procesem, často vedeným skrze individuální svědectví těch, kdo v dané době žili, ať už je klasifikujeme jako oběti, pachatele, přihlízející či přeživší. Taková biografie je potencionálně velice mocná díky tomu, že umožní vyslechnutí různých hlasů a uskutečnění nápravy. Na samém počátku, kdy jsou příběhy vyprávěny, se to pravděpodobně bude odehrávat v očišťujícím prostředí, kde je možnost vyslechnout si vypravěčův úhel pohledu nadmíru důležitá. Tyto osobní příběhy mohou odstranit emocionální bariéry, které odolávají vědeckému výzkumu nedávné minulosti. V tomto okamžiku ovšem může být náročné verifikovat zmíněná svědectví pohledem historického bádání, které má od událostí větší odstup. Specifickou rolí historie je objasnění spočívající ve schopnosti rozlišovat. Tuto myšlenku formulovala Martha Minow, když promýšlela povahu výsledků, které přinesly programy zaměřené na navrácení pravdy v Jižní Americe a Guatemale.³⁰ Minow o nich hovoří jako o „psychologické, ale nikoliv historické pravdě“,³¹ tedy že příběhy shromážděné v rámci těchto procesů reprezentují vlastní uchopení minulosti každým jednotlivcem. Jsou důležitou částí záznamu dějin, ale v této fázi není pravděpodobné, že se stanou předmětem kritického historického zkoumání. Minow rozpoznává částečnou úlohu historiků (a v širším kontextu

i učitelů dějepisu) „propojit zdánlivě odlišné popisy násilí, jeho příčin a důsledků“ a „a spojit odstup a empatii ve vztahu ke všem zúčastněným, dokonce i pachatelům, aby tak bylo dosaženo pravdivosti“.³² Samozřejmě, v hodině dějepisu pojem „pravdy“ podléhá provizornímu a diskurzivnímu charakteru historického bádání. V této chvíli je podstatné, aby se zmiňované studium realizovalo při výuce k občanství a bylo konfrontováno se soudobými postoji převažujícími v komunitách.

Několik málo kolegů se to pokusilo přenést do praxe. *Troubled Tales* jsou příkladem riskování ve výuce dějepisu. Dva učitelé, jeden v protestantské a druhý v katolické škole, požádali studenty, aby sehnali alespoň jeden popis *The Troubles* od rodiče, příbuzného či souseda. Velká část toho, co bylo odevzdáno, se týkala nepříjemností pro každodenní život, ovšem malá část, což bylo nevyhnutelné, obsahovala střety s násilím, ať už bombovými útoky, střelbou, či dokonce obětmi v rodině. Každá ze tříd vytvořila ze svých zjištění syntézu a poté sdílela své popisy (a úhly pohledu) s třídou ve druhé škole. Obě třídy následně spolupracovaly na vytvoření „archivu“, který byl představen rodičům, přátelům a politikům na večeru otevřených dveří v severoirské budově parlamentu. Bádání je zatím v počáteční fázi, ale výsledky naznačují, že použití ústního svědectví v učebnách, filtrovaného optikou historického výzkumu, může přispět k etickému připomínání při výuce nedávných dějin.³³

Závěr

Připomínání kontroverzní minulosti je náročné, avšak nesmí být ignorováno. Výzva spočívá v jeho emotivní povaze, to ovšem může mít jak pozitivní, tak negativní konotace. Fakt, že lidé projevují zájem, je mocným motivátorem pro zapojení se a může být využit prospěšným způsobem. Ve správně fungujícím občanském prostředí a za předpokladu citlivé a důklad-

²⁹ M. MINOW, *Between Vengeance and Forgiveness: Facing History after Genocide and Mass Violence*, s. 143.

³⁰ Alan McCULLY – Darren SCOTT – Donal O’HAGAN – Sean PETTIS, *Oral History and Understanding a Troubled Past*, MuseumEdu2, Museum Education and Oral History, [online] 2015, [citováno dne 10. 8. 2019]. Dostupné z: <http://museumedulab.ece.uth.gr/main/sites/default/files/M2.%207.%20McCully.pdf>.

²⁹ John BELL – Ulf HANSSON – Nick McCAFFERY, *The Troubles Aren't Over Yet: Young People's Understanding of the Past*, Belfast 2010, s. 5.

³⁰ Martha MINOW, *Between Vengeance and Forgiveness: Facing History after Genocide and Mass Violence*, Boston 1998.

³¹ *Tamtéž*, s. 127.

né intervence historické vědy může být toto citové zapojení otevřeno vůči novým představám o minulosti. Jakkoliv nedostalo plně svým závazkům, vedení v Severním Irsku skončilo v rukou občanské společnosti spíše než politiků a celkově vzato se stalo pozitivním činitelem v tom smyslu, že umožnilo, aby etické a sdílené připomínání určovalo parametry pro veřejné komemorace a drželo v šachu triumfalismus. Hledání shody na minulých událostech a následné zahájení interkomunitního dialogu může být předznamenavatelem snahy o vyřešení rozdělovací minulosti. Školy sehrávají důležitou roli tím, že na tyto věci připravují mladé lidi pomocí studia kontroverzní minulosti a zkoumáním toho, jak by měla být připomínána v současnosti v zájmu obecného blaha. Nicméně ani od mladých lidí, ani od občanské společnosti nelze očekávat, že zavedou transformativní změnu izolovaně. Mají-li být síly ve prospěch změny plně mobilizovány, musí v ni uvěřit i politici a prokázat schopnost vedení.

(Z anglického originálu přeložil Adam PÁLKA)